

ГЕРАЛЬДИЧНИЙ ДЕКОР ТА ЕМБЛЕМИ НА САКРАЛЬНИХ СПОРУДАХ ЛЬВОВА

У статті проаналізовано геральдичний декор та емблеми чернечих орденів, на фасадах церков Львова. На основі власних досліджень та фотофіксації збережених зразків геральдичного декору проаналізовано історичний аспект формування та застосування гербів та емблем в сакральній архітектурі. Описано особливості розвитку геральдичного декору, та проведено класифікацію геральдичного декору.

Ключові слова: герб, геральдичний декор, емблема, чернечі ордени, сакральна споруда.

Постановка проблеми: Геральдичні композиції є невід'ємною частиною львівської архітектури. Емблеми чернечих орденів та різні герби зустрічаються на багатьох церквах Львова. Однак не проведено жодних досліджень та моніторингу геральдичного декору на сакральних спорудах міста. Також на їхній первісний стан впливають різні природні і людські чинники. Це призводить до руйнування і зникнення геральдичного декору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день тема геральдичних символів у сакральній архітектурі не є достатньо висвітлена. Темою дослідження геральдичних композицій на будівлях Львова займався Т. Завадовський це висвітлено у книзі «Міщанські гмерки та шляхетські герби в архітектурі міста Львова». У книзі представлено герби та гмерки львівського патріціату та наведено шляхетські герби. Однак в книзі не проаналізовано композиційні особливості та розміщення гербів на фасадах будівель.

Мета дослідження. На основі натурних досліджень вивести систематизацію та типологію збережених геральдичних композицій та емблем чернечих орденів на церквах міста Львова. Визначити особливості геральдичного декору, проаналізувати композицію та стилістику, провести класифікацію геральдичного декору.

Виклад основного матеріалу. З перших днів свого існування церква претендувала на вищу владу у світі, тому привласнила собі всі атрибути світської влади, у тому числі і герби. Герби зустрічаються на печатках абатств і єпископів

з XII століття, також їх можна побачити геральдичні композиції на церквах, соборах, каплицях.

Перші чернечі згромадження які прийшли на Українські землі були францисканці та домініканці. Коли домініканці прийшли до Львова у 1749 році вони заклали фундамент собору, за сучасною адресою вул. Музейна 3, проект виконав Ян де Вітте (рис. 1). Традиційним символом домініканського ордену був чорний із білими плямами собака, що тримав у зубах палаючий факел – вогонь істини. Цей образ виник завдяки грі латинських слів: монахів часто називали домініканцями (лат. Dominicanses), що означало послідовники Домініка; однак їхню назву можна перекласти і як «пси Господні» (рис. 3). Емблему ордену домініканців можна побачити на пряслі стіни між дзвіницею та собором (рис. 2). [1, 2]

Рис.1. Домініканський собор. Вул. Музейна 3.
Фото автора.

Рис.2. Емблема на пряслі стіни.
Фото автора.

Рис.3. Емблема ордену домініканців.
Фото автора.

Орден єзуїтів з'явився у Львові в 1584 році. Костел св. ап. Петра і Павла побудовано протягом 1610-1630 рр. італійським архітектором єзуїтського ордену Джакомо Бріано теперішня адреса вул. Театральна 11 (рис. 4). Домінуючим є головний фасад, оздоблений пілястрами коринфського ордену, нішами зі статуями святих та орнаментальною різьбою віконних обрамлень. У фронтоні фасаду є барельєф вівці з прапором це символ під назвою Агнець Божий (рис. 5). Агнець Божий (Agnus Dei) – це одне з імен Ісуса Христа в Новому Завіті. Цей символ відноситься до емблеми ордену єзуїтів. Він використовується, щоб вказати на роль Христа як агнця (ягняти), принесеного в жертву для спокутування гріхів світу. Його зображують з німбом навколо голови і з прапором, на якому зображений червоний хрест на білому тлі, що символізує воскресіння.

На пілястрах фасаду у картуші зображено напис «IHS» (Iesum Habemus Socium), який розшифровується, як «Товариство Ісуса», тлумачиться це

скорочення теж по різному (рис. 6). Христограма «IHS» – це перші три літери «ΙΗΣΟΥΣ», які вимовляються грецькою мовою як «Ісус». Цей надпис використовувався як емблема ордену єзуїтів [3, 5].

Рис.4. Церква св. ап. Петра і Павла. Фото автора.

Рис.5. Барельєф вівці - Агнець божий. Фото автора.

Рис.6. Христограма «IHS» емблема ордену єзуїтів. Фото автора.

Ще одну емблему єзуїтів зображено на одній з каплиць Латинської катедрі на пл. Катедральній 1, так званої каплиці Вишневецьких чи Бучацьких, або Найсвятішого Сакраменту (рис. 7). На цьому місці від 1440 року знаходилась каплиця Бучацьких, перебудована архієпископом Я. Д. Соліковським у 1587 р. У цьому ж році архієпископ запросив товариство до міста і надав для їхнього внутрішнього використання саме цю каплицю. Північна стіна каплиці має два вікна. Між вікнами уміщено таблицю з рельєфними літерами «IHS» емблемою єзуїтів (рис. 8). Каплиця Бучацьких або Вишневецьких була першим пристанищем єзуїтів у Львові [1, 5].

Рис.7. Каплиця Вишневецьких-Бучацьких. Фото автора.

Рис.8. Емблема ордену єзуїтів. Фото автора.

Церква Стрітєння Господнього споруджена на пагорбі на вул. В. Винниченка 30а, з півдня до нього прилягають келії колишнього монастиря (рис.

9). Період будівництва охоплює 1642 – 1644 рр., архітектор – Д. Б. Джізеліні. Архітектура храму наслідує модель церкви Сан-Сусанна в Римі і є виразним свідченням впливів римського бароко. Фасад двоярусний з фронтоном та широким фризом. На фронтоні фасаду у круглому розірваному сандрику розміщений картуш з гербами (рис. 10). У лівій частині картуша зображено герб роду Собеських Яніна – в червоному полі знаходиться щит меншого розміру. У правій частині картуша зображений герб Даниловичів Сас в блакитному полі золотий півмісяць, обернений ріжками вгору, над ним, між двома золотими зірками – срібна стріла, скерована гострим кінцем угору (рис. 11). [4]

Рис.9. Церква Стрігенья Господнього. Фото автора.

Рис.10. Фронтон з гербом. Фото автора.

Рис.11. Герби Яніна та Сас. Фото автора.

Колишній костел кармелітів босих, тепер церква св. Михаїла на вул. Винниченка 22 споруджено у XVII ст. за межами давніх міських мурів, на пагорбі (рис. 12). Разом з будівлями келій та оборонною стіною, храм творить єдиний архітектурний комплекс, що протягом XVII-XVIII ст. мав оборонне значення. Фасад костелу почленований пілястрами і оздоблений скульптурами святих. Над головним входом до храму розташована геральдична композиція – емблема ордену кармелітів босих (рис. 13). Герб складається зі щита та корони над ним. Герб зображає гору Кармель загострена верхівка якої ділить гербовий щит на три частини. Кожна частина прикрашена зіркою: середня зірка символізує Марію, дві з боків – пророків (рис. 14). Гербова фігура над порталом є спотвореною. Із трьох зірок залишилась тільки одна, нижня, а гора майже повністю деформована [4, 5].

Собор св. Юра на пл. Св. Юра 5, головна будівля архітектурного ансамблю на Святоюрській горі та одна з найважливіших доміант архітектурної панорами Львова (рис. 15). Катедра будувалася протягом 1744-1761 рр. (архітектори Берnard Меретин, Клеменс Фесінгер) [3, 6]. Над розкрепованим головним фасадом встановлено кінну статую св. Юрія-Змієборця, а під статуєю на стіні фронтона зображений митрополичий герб (рис. 16). Мантия архієпископа

увінчана митрою, посох і хрест розміщуються за щитом навскіс, на щиті зображено хрест з поперечною перекладиною.

Рис.12. Церква св. Михаїла. Фото автора.

Рис.13. Портал увінчаний гербом. Фото автора.

Рис.14. Емблема кармелітів босих. Фото автора.

Рис.15. Церква св. Юра. Фото автора.

Рис.16. Герб на фронтоні. Фото автора.

Палац греко-католицьких митрополитів побудовано у 1761-1762 роках, архітектор Клеменс Фесінгер у стилі пізнього бароко з елементами класицизму (рис. 17). Будівля, розміщена у подвір'ї проти собору св. Юра. Центральний ризаліт будівлі оформлений портиком і завершений фронтоном з гербом Шептицьких у тимпані. Герб Шептицьких Побуг це один з небагатьох прикладів особової церковної геральдики у Львові. Геральдична фігура розміщена на мантиї та увінчана митрою з посохом та хрестом (рис. 18). [3, 6].

Рис.17. Палац греко-католицьких митрополитів. Фото автора.

Рис.18. Родовий герб графів Шептицьких на фронтоні митрополичого палацу при соборі святого Юра у Львові. Фото автора.

Бернардинський костел св. Андрія у Львові за адресою пл. Соборна 3а, став яскравим зразком пізньоренесансної архітектури (рис. 19). Храм будувався протягом 1600-1630 рр. архітекторами Б. Авелідесом, П. Римлянином, А. Прихильним, А. Бемером. Костел бернардинів творить єдиний комплекс з прилеглими фортифікованими будівлями монастиря, дзвіницею, пам'ятною колоною і ротондою над колодязем у подвір'ї. Головні та тильні фасади завершені щипцями складної, експресивної форми, характерної для архітектури північноєвропейського маньєризму. Фасади відзначаються багатим скульптурним оздобленням, виконаним А. Бемером та його помічниками. Фасади собору оздоблені 5 геральдичними композиціями [1, 2, 3].

На щипці фасаду та бічних завитках у круглому обрамленні розміщені геральдичні композиції. На щипці зображено два герба перший зображає білого орла з короною, символом Польщі, другий зображення лицаря на коні — герб Литви. Ці два герби символізують герб Речі Посполитої — символ об'єднання Польського Королівства і Великого князівства Литовського (рис. 20, 21). Бічні нижні яруси фасаду оздоблюють герби у круглому обрамленні фундаторів собору. По ліву сторону зображено герб Любич Станіслава Жолкевського – у блакитному полі зображена срібна підкова рогами вниз, на ній стоїть золотий (або срібний) кавалерський хрест, інший хрест – в середині підкови (рис. 23). По праву сторону герб старости Єжи Мнішека – червоному полі сім страусових пір'їн, покладених поряд так, що підставою для них служить звернений рогами вгору півмісяць (рис. 22). На тильній частині фронтона зображено герб Львова (рис. 24). [1, 2]

Рис.22. Герб Єжи Мнішика.
Фото автора.

Рис.23. Герб Любич Станіслава
Жолкевського. Фото автора.

Рис.24. Герб Львова. Фото
автора.

Церкву Пресвятої трійці або сестер сакраменток за адресою вул. Тершаківців 11, почали будувати у 1739 р. за проектом Бернарда Меретина (рис. 25). Сучасного вигляду будівля набула після перебудови у 1881–1887 рр. за проектом Адольфа Мінаевича. Церква сестер сакраменток збудована у бароковому стилі. В основі будівлі закладена традиційна в Європі тринавна базиліка з видовженим вівтарем, двома захристіями та вежею. Над головним входом розміщений рельєф Всевидяче око (рис. 26, 27). В християнській традиції цей символ трактується як Око Господа, що споглядає за світом, а також як символ Божого Провидіння. Часто він вписаний у трикутник, що є символом Святої Трійці. Також навколо трикутника іноді зображають сяйво, що символізує неприступну славу. В християнській архітектурі цей символ поширюється – у західній Європі у XVII-XVIII ст., а у Східній – з кінця XVIII ст., як купольне зображення у храмах [4].

Рис.25. Церква Пресвятої
тріїці. Фото автора.

Рис.26. Емблема над
головним входом. Фото
автора.

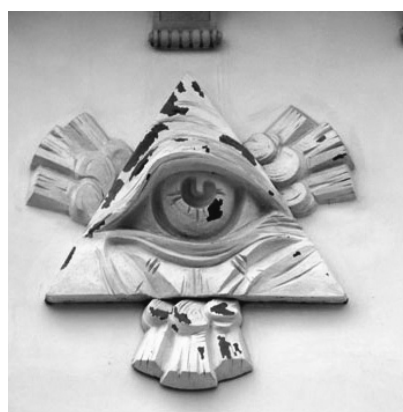

Рис.27. Емблема Всевидяче
око. Фото автора.

Вірменський катедральний собор на вул. Вірменській 7, одна з найдавніших пам'яток Львова, побудований у 1356–1363 рр. як церква Успення

Пресвятої Богородиці (рис. 28). За час свого існування собор зазнав багато змін, добудов і перебудов. У подвір'ї церкви над брамою яка веде до захристії, на замковому камені порталу зображено герб Костеша (рис. 29, 30). Герб розміщений у бароковому картуші із завитками і зображає на червоному полі стрілу, направлену вгору і перехрещену посередині, з роздвоєним кінцем. [7]

Рис.28. Вірменська церква. Фото автора.

Рис.29. Брама до завхристії. Фото автора.

Рис.30. Герб Костеша. Фото автора.

Зі сходу подвір'я ансамблю Вірменської церкви замикається Палацом вірменських архієпископів, зведеним наприкінці XVII століття архієпископом Гунаніяном (рис. 31). Після пожежі 1778 року споруду відбудував і розширив один з його наступників – Я. Августинович. На щипці будівлі зображено герб вірменських архієпископів – на мантиї зображено Всевидяче око посох і хрес розміщені за мантиєю і увінчані напкою кардинала із зав'язками які звисають по обидва боки герба (рис. 32). [3, 7]

Рис.31. Палацом вірменських архієпископів. Фото автора.

Рис.32. Герб вірменських архієпископів. Фото автора.

Після дослідження церковного геральдичного декору, герби можна розділити на три категорії. Перша це за тематикою, друга за композиційним оформленням, третя за розміщенням на фасаді. За тематикою герби поділяються

на особові (герби Єжи Мнішика, та Станіслава Жолкевського на церкві св. Андрія, герб Яніна та Сас на церкві Стрітеня Господнього, герб Шептицьких у комплексі св. Юра, герб Костеша та герб вірменських архієпископів у комплексі вірменської церкви), герби монаших орденів (емблема домініканців, єзуїтів, кармелітів та Всевидяче око на церкві сакраменток), державні (герби Речі Посполитої на церкві св. Андрія) та міські (герби Львова на церкві св. Андрія). За композицією поділяються на дві групи 1) закомпоновані у фігурних картушах із завітками – церква Стрітеня Господнього, церква св. Андрія, Вірменська церква, каплиця Вишневецьких-Бучацьких), або розміщені на площині стіни без обрамування (домініканський собор, церква св. ап. Петра і Павла, палац вірменських архієпископів, церква Пресвятої Трійці, комплекс церкви св. Юра, церква св. Михаїла). За розміщенням на фасаді поділяються на 4 групи. 1) розміщення на фронтоні або щипці (агнець божий з церкви св. ап. Петра і Павла, герби на церкві св. Андрія, герби у ансамблі церкви св. Юра, церква Стрітеня Господнього, палац вірменських архієпископів); 2) розміщення над входом (церква Пресвятої Трійці, вірменська церква, церква св. Михаїла); 3) розміщення на пряслі стіни (емблема домініканців, емблема єзуїтів на каплиці Вишневецьких-Бучацьких; 4) розміщено на пілястрах (емблема єзуїтів на церкві св. ап. Петра і Павла).

Висновки. Завдяки натурному обстеженню та порівняльному аналізу було досліджено 16 геральдичних композицій розміщених на сакральних спорудах Львова. Було визначено основні прийоми застосування геральдичних композицій на фасаді будівель. Визначено поділ геральдичного декору за тематикою, тобто поділ гербів на особові, емблеми монарших орденів, державні та міські. Поділ геральдичних композицій за композиційним оформленням.

Література

1. Архітектура Львова. Час і стилі XIII–XXI ст. / М. Бевз, Ю. Бірюльов, Ю. Богданова [та ін.]; Ін-т архіт. Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, Громад. орг. “Ін-ти Львова”, — Львів: Центр Європа, 2008. — 720 с.
2. Вечерський В. Українські монастирі. / В. Вечерський, — Київ: Наш час 2008 — С. 332—333
3. Вуйцик В.С. Зустріч зі Львовом: Путівник. / В.С. Вуйцик, Р.М. Липка — Львів: Каменярь, 1987. — 175 с.
4. Крип’якевич І. Історичні проходи по Львову. / І. Крип’якевич — Львів: Априорі, 2009. — 116 с.
5. Мальська М. П., Завадовський Т. Б., Каднічанський Д. А. Туристичне львовознавство. Частина 1. Міщанські гмерки та шляхетські герби в архітектурі Львова. Навчальний посібник. / М. П. Мальська, Т. Б. Завадовський, Д. А. Каднічанський — Київ: «Центр учбової літератури», 2017. — 260 с.
6. Січинський В. Архітектура катедри св. Юра у Львові. / В. Січинський — Львів : Накладом Богословського наукового т-ва, 1934. — С. 38—39.
7. Kajetanowicz X. D. Katedra ormiańska i jej otoczenie. / X. Kajetanowicz — Lwów, 1930

М.С. Цюпа,
аспирант кафедри архітектури і реставрації
Національного університету «Львівська політехніка»
Научный руководитель д. арх., доц. Ю. Р. Дыба

ГЕРАЛЬДИЧЕСКИЙ ДЕКОР И ЭМБЛЕМЫ НА САКРАЛЬНЫХ СООРУЖЕНИЯХ ЛЬВОВА

В статье проанализирован геральдический декор и эмблемы монашеских орденов, на фасадах церквей Львова. На основе собственных исследований и фотофиксации сохраненных образцов геральдического декора проанализирован исторический аспект формирования и применения гербов и эмблем в сакральной архитектуре. Описаны особенности развития геральдического декора, и проведена классификация геральдического декора.

Ключевые слова: герб, геральдический декор, эмблема, монашеские ордена, сакральное сооружение.

Mariana Tsiupa,
mgr. of architecture Ph.D student
Lviv Polytechnic National University, Institute of Architecture
Scientific supervisor Ph.D **Dyba Yuriy**

HERALDIC DECOR AND EMBLEMS ON SACRAL BUILDINGS OF LVIV

In the article analyzed the heraldic decoration and emblems of the monastic orders, on the facades of churches of Lviv. On the basis of my own researches and photophixation of saved heraldic decoration analyzed the historical aspect of the forming and application coats of arms and emblems in sacral architecture. The features of development of heraldic decor are described, and classification of heraldic decor is conducted.

Keywords: coat of arms, heraldic decoration, emblem, monastic orders, sacred construction.